

Rómovia a kriminalita

Eva Šúryová¹

Katedra kriminológie, Akadémia policajného zboru, Bratislava

Romanies and delinquency. As the title of the contribution suggests, the issue discussed here is extremely topical and serious one for contemporary society – delinquency of Romanies. The goal of this article has been to explain those important aspects of delinquency of Romanies, which are the most important ones for finding possible solutions to this problem. I concentrated on defining the notions, then on the characteristics of social-cultural peculiarities of Romany ethnical group, phenomenology of Romany minority delinquency, its aetiology and prevention.

In the initial part, I briefly outlined the most relevant tendencies of development of registered delinquency in Slovakia with emphasis on Romany delinquency. In this part I also explained those notions which are the most important with respect to the essay orientation.

Next part deals with social-cultural characteristics of Romany ethnical group with the aim of clarifying for readers those characteristics which help us to get a better view and understanding of specifics of Romany ethnical group, their life philosophy, style, family. Even though this analysis is short, it provides us a necessary insight into issue-the insight that is inevitable for complex recognition and understanding of delinquency of Romany minority, and its aetiology.

The section "Romany ethnical group" constitutes a kind of historic overview of events influencing the lives and status of Romanies in Slovakia. These influences are projected into present and are forcing Romanies further into unemployment, poverty and inferior status in the Slovak society.

The above part is followed by the most important part of this contribution- the delinquency of Romanies. It begins with the analysis of the current state of things, structure and dynamics of Romany minority delinquency. My analysis based on available statistical data provides not only overall survey of Romany delinquency, but also an itemised list of most frequent crimes and criminal offences committed by Romanies between the years 1989-2000. In the final part of this section I briefly outlined typical features of Romany delinquency in the Slovak republic.

Aetiology of delinquency logically follows the analysis of Romany delinquency, stating the most relevant delinquency-stimulating factors of Romany minority, which help and facilitate the rise of criminal behaviour among members of this ethnical group.

A section dealing with prevention of Romany delinquency concludes the article. The sphere of the preventive activities is the most important part for finding an effective solution to this problem. I have to admit I have been unable to solve the problem that has been being solved without any visible results for many decades. In spite of this fact, I have tried to present the most relevant topics to which preventive activities should be primarily directed.

Sociológia 2001, Vol. 33 (No. 5: 473-490)

Kriminalita v Slovenskej republike po roku 1989 zaznamenala prudko stúpajúcu tendenciu a zasiahla do každej oblasti života v spoločnosti. Prudký vzostup trestnej činnosti, ale aj inej protispoločenskej činnosti zasahuje do všetkých sfér života občanov. Svedčia o tom nielen policajné štatistiky, ktoré sú alarmujúce, ale aj výskumy pocitu bezpečia občanov, ktorí sa cítia byť ohrozovaní kriminalitou stále vo väčšej miere.

V rokoch od 1989 – 2000 sme zaznamenali prudký vzostup majetkovej kriminality, ktorá dominantným spôsobom ovplyvňuje aj vývoj celkovej kriminality. Všeobecný nárast násilia v globálnej spoločnosti sa tiež prejavil aj v Slovenskej republike. Násilná kriminalita má od roku 1989 neustále stúpajúcu tendenciu a v súčasnosti nie je ani predpoklad jej poklesu. Toto

¹ Adresa pre korešpondenciu: Mgr. Eva Šúryová, Katedra kriminológie, Akadémia PZ, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava, Slovenská republika. Tel.: +421-2-09610 57 294, e-mail: evasur@post.sk

sú niektoré najzávažnejšie aspekty súčasného vývoja kriminality v Slovenskej republike, ktoré nás nútia zaoberať sa nielen vývojom toho ktorého druhu kriminality, ale aj podmienkami a príčinami trestnej činnosti a skupinami páchatel'ov, bez poznania ktorých by sme len ťažko mohli úspešne riešiť tento závažný fenomén spoločnosti. Len dôkladné poznanie charakteristík jednotlivých skupín páchatel'ov nám umožní poznať kriminogénne faktory, bez ktorých by zase nemohla nasledovať účinná preventívna činnosť kompetentných inštitúcií.

Ako vyplýva zo štatistík vývoja kriminality v Slovenskej republike, kriminalita rómskej minority dlhodobo prekračuje priemernú úroveň kriminality majoritného obyvateľstva a preto je stále aktuálnym problémom našej spoločnosti. Ak chceme bližšie spoznať všetky atribúty tohto javu, je potrebné spoznať samotné rómske etnikum. Z toho vyplýva, že je dôležité poznať zvyky, hodnoty, normy, životný štýl a záujmy Rómov, čo nám umožní efektívnejšie riešiť túto problematiku. Poznanie vývojových tendencií kriminality rómskej menšiny, typických znakov, podmienok a príčin nám zasa pomôže efektívne pristúpiť k navrhovaniu možných preventívnych opatrení, ktoré by mohli prispieť k zlepšeniu situácie v kriminalite nielen u rómskej menšiny, ale aj v celej spoločnosti.

Vzhľadom na to, že tento problém už pretrváva niekoľko desaťročí a nie je v dostatočnej miere vyriešený, nemá ani tento článok za cieľ pomenovať a vyriešiť komplexne a v celej šírke túto problematiku. Je však potrebné, aby sa ním zaoberali všetky zainteresované inštitúcie spoločne, a preto aj ja chcem prostredníctvom tohto príspevku prispieť k riešeniu témy a objasniť problematiku kriminality rómskej menšiny predovšetkým z kriminologického hľadiska.

V našej spoločnosti sú v súvislosti s problematikou kriminality menšín používané pojmy, ktoré sú častokrát zamieňané a používajú sa bez hlbšieho poznania ich obsahu. Na úvod tohto príspevku je preto potrebné tieto pojmy objasniť. Vzhľadom na to, že ani v samotných odborných prácach sa termíny etnikum, etnicita a iné nerozlišujú, uvediem tieto pojmy a aj ich viaceré významy. Na tomto mieste však musím uviesť, že prehľad termínov súvisiacich s riešenou problematikou nie je vyčerpávajúci a je z veľkej miery jednostranne zameraný na psychologické chápanie tejto problematiky. Domnievam sa však, že to nevyklučuje čitateľovi získať prehľad o význame, ako aj o rôznom chápaní týchto termínov.

Etnicita - zvláštnosti, charakter, kvalita religióznej, národnej, kultúrnej, jazykovej alebo inak definovanej komunity. Charakteristiky etnicity:

1. ide o biologicky sebareprodukujúcu populáciu,
2. je to populácia, ktorá má spoločné hodnoty a normy,
3. je to skupina s utvoreným prostredím pre komunikáciu a interakciu,
4. je to skupina jednotlivcov, ktorí sa identifikujú a sú identifikovaní inými ako kategória odlišiteľná od iných kategórií rovnakého druhu. (Bačová, V., 1996, s. 23)

Etnická skupina - odlišná kategória populácie vo väčšom spoločenstve, ktorého kultúra je obvykle odlišná od jej vlastnej kultúry. Členovia etnických skupín sú, cítia sa, alebo sú považovaní za pospájaných navzájom väzkami rasy, národnosti alebo kultúry.

Menšiny sú:

- a) podriadené časti komplexných štátnych spoločenstiev,
- b) majú zvláštne fyzické alebo kultúrne črty, ktoré sú dominantnou časťou spoločnosti nízko hodnotené,

- c) sú jednotky vyznačujúce sa sebauvedomením, spájajú ich osobitné črty, ktoré majú ich členovia, a osobitné znevýhodnenia, ktoré prinášajú tieto črty,
- d) členstvo v menšine sa prenáša zákonom dedičnosti, ktorý spája nasledujúce generácie dokonca aj vtedy, keď chýbajú ľahko rozlíšiteľné osobitné kultúrne alebo fyzické črty,
- e) príslušníci menšín majú tendenciu dobrovoľne alebo z nutnosti uzatvárať manželstvá v rámci skupiny. (Tajfel, H., 1995, s. 7)

Akultúracia - všeobecne znamená zmeny v kultúrnych postojoch, hodnotách a správaní, ktoré sú výsledkom kontaktu medzi dvoma rozličnými kultúrami. Rozlišujeme niekoľko modelov:

1. silná identifikácia s oboma skupinami indikuje integráciu,
2. neidentifikovanie sa so žiadnou skupinou - marginalizmus,
3. výlučná identifikácia s majoritnou skupinou – asimilácia,
4. identifikácia iba s etnickou skupinou – separácia. (Bačová, V., 1996, s. 44)

Asimilácia - je to proces, pri ktorom v rámci života väčšej komunity vstupujú do vzájomných vzťahov ľudia rôzneho etnického a rasového pôvodu bez ohľadu na tieto obmedzenia. Z psychologického hľadiska môžeme rozlíšiť štyri druhy tohto procesu:

1. Asimilácia nepredstavuje zvláštne problémy pre asimilujúcich sa jednotlivcov. Teda neexistujú žiadne prekážky sociálnej mobility ani jednej zo zainteresovaných strán. Ak však takýto stav nastane, menšina ako taká prestane existovať. Je to vlastne psychologické splynutie.
2. Druhý typ asimilácie prináša viac ťažkostí pre asimilujúceho sa jednotlivca. Ide o prípad, keď človek prešiel z jednej skupiny do druhej, ale nie je úplne akceptovaný. Títo jednotlivci sú chápaní skôr ako výnimka zo všeobecného pravidla.
3. Tretí druh asimilácie je "nelegitímna asimilácia", a preto prináša ostrejšie problémy. Niektorí ľudia preto, aby prešli do druhej skupiny, sa snažili zatajiť svoj pôvod (napr. niektorí Židia počas 2. svetovej vojny). Táto forma asimilácie častokrát vedie k identifikácii s novou skupinou a odmietaniu starej.
4. Štvrtý typ sa tiež nazýva akomodácia. Ide o sociálne súťaženie. Toto súťaženie je založené na pokusoch menšiny udržať si vlastnú identitu a samostatnosť a zároveň sa vyrovnáť väčšine v dosahovaní cieľov a tých znakov úcty, ktoré sú všeobecne spoločnosťou akceptované. (Tajfel, H., 1995, s. 18)

Integrácia - je vnímaná ako charakteristika skupiny alebo jednotlivca, ktorý sa má integrovať.

1. Je vnímaná ako konečný výsledok procesu. Menšinová skupina prechádza viacerými etapami procesu (úvodná segregácia, funkčná adaptácia, akultúracia) a nakoniec je považovaná za integrovanú.
2. Integrácia je považovaná za čosi, čo vykonáva iba menšinová skupina alebo jednotlivec. Integrujú sa do čohosi, čo ich tam čaká, a čo podlieha hodnoteniu, je stupeň integrácie menšiny. Neintegrovanosť je považovaná za negatívnu kultúrnu charakteristiku.
3. Integrácia nie je považovaná za konečný produkt alebo za charakteristiku menšinového jednotlivca/skupiny, alebo za čosi, s čím má do činenia iba menšina. Je považovaná za proces a sociálne konštruovaný vzťah, ktorý si musí väčšina s menšinou dohodnúť medzi sebou a kde sa obe skupiny musia meniť. (Skuttnab-Kangas, T., 1995, s. 10)

Sociálno-kultúrne charakteristiky rómskeho etnika

Už v úvode svojho príspevku som naznačila, že pred samotnou analýzou kriminality Rómov je nanajvýš potrebné poznať charakteristiky rómskeho etnika, jeho pôvod, príchod na Slovensko a predovšetkým vývoj a riešenie tzv. rómskeho problému v Slovenskej republike. Práve predchádzajúce generácie, ako uvediem neskôr, sa snažili problematiku kriminality rómskej menšiny, ale nakoniec aj ich života riešiť viacerými spôsobmi. Dnes sa však ukazuje, že mnohé z nich boli len alibistickými a častokrát aj značne diskriminačnými opatreniami, ktoré vôbec nezlepšili situáciu a postavenie Rómov v spoločnosti, ale práve naopak. Rómovia sa po niekoľkých "asimilačných" snahách predchádzajúcich generácií začali ešte vo väčšej miere podieľať na kriminalite a inej protispoločenskej činnosti, ktorých dôsledky vidíme aj v súčasnej spoločnosti.

Pôvod Rómov

Rómovia pochádzajú z Indie a za ich pravlasť sa pokladá stredoindický štát Bihár a severozápadný Pandžáb, odkiaľ začala prvá migračná vlna v období od 9. do 13. storočia. Do strednej Európy postupne prenikali z Grécka, po skupinách cez Balkán, Rumunsko a Uhorsko do Čiech, odkiaľ putovali cez nemecké kniežactvá do Francúzska a na sever a juhovýchod severnej Európy.

Prvé zmienky o Rómoch na Slovensku sú zo 14. storočia. Prišli ako predvoj Tatárov a začali sa usadzovať v okolí Spiša. Najstaršia zmienka o Rómoch na Slovensku je z roku 1322 z okolia Spišskej Novej Vsi, kedy richtár Ján Kunch uviedol, že v okolitých lesoch sa potulujú Cigáni. Ďalšia vlna prišla v 15. storočí a pri Bratislave sa rozdelila na niekoľko skupín. (Kollárová, Z., 1992, s. 61-72).

Rodina

Rodina je pre Rómov základnou jednotkou organizácie a zabezpečuje jej stabilitu, pričom nie je možné chápať ju ako zoskupenie jednotlivcov, ale ako celok, ktorý voči svojmu okoliu vystupuje jednotne. Konflikty rodiny Rómovia prežívajú kolektívne; vzťahy medzi jedincami sú vzťahmi medzi rodinnými zväzkami, jedinec koná v mene svojej rodiny. Z toho vyplýva, že chyba, ktorú urobí jedinec, sa hodnotí ako chyba celej rodiny. Výraznými črtami rómskeho spoločenstva sú kolektívnosť, súdržnosť a solidarita.

Dieťa v rómskej rodine vyrastá medzi 3 až 4 generáciami. Výchova dieťaťa je vždy kolektívna a teda zabezpečuje ju celá rodina. Vo výchove detí neexistujú žiadne generačné rozpory, svet detí splyva so svetom dospelých, deti a dospelí sú v stálom kontakte a navzájom sa chránia. Rómske deti sú veľmi skoro samostatné a schopné konať na vlastnú päsť. Rodičia u svojich detí podporujú najmä nezávislosť, schopnosť postarať sa o seba a o svoje živobytie, žiť v spoločenstve, zmysel pre hudbu a rytmus. Tieto charakteristiky a hodnoty však majoritná spoločnosť vie málokedy oceniť.

Migrácia

Migrácia je typickou charakteristikou rómskeho etnika. Pri cestovaní Rómovia nenadväzujú trvalé kontakty, cestovanie je iba jednou etapou života a zrušiť vzťahy je pre nich jednoduché. Pre Rómov je typické, že ich zaujíma iba prítomnosť (o budúcnosti netreba veľmi premýšľať). Kočovník je ten, kto nemá materiálne záväzky, kto sa môže premiestniť vtedy, keď si to želá. Z toho vyplýva, že je rozdiel medzi tým, keď niekto cestuje (objektívny pohľad) a keď sa

niekto cíti byť cestovateľom - čiže je kočovníkom. Usadlík zostáva usadlíkom, aj keď cestuje, Róm, aj keď necestuje, zostáva kočovníkom! Kočovníctvo je pre Rómov viac filozofia ako konanie. Kočovníctvo má viac psychologický ako geografický charakter a kočovník, ktorý stráca možnosť odísť, stráca zmysel života. Pre Róma platí: či žije v dome alebo v karavane bez kolies, zachováva si ducha nomáda. Pre Róma premiestnenie sa do domu nepredstavuje nijaký pokrok, je to iba výsledok momentálnej kompromisnej situácie, ktorá môže byť aj synonymom úpadku, pokiaľ v ňom žije z donútenia (príklad: Organizovaný rozptyl v roku 1965). (Liégeois, J. P., 1995, s. 71-74)

Životný štýl

Keď je niekto Róm, tak to cíti a prežíva. Životný štýl Rómov, to je najmä odev, dom alebo karavan, hudba, kolektívny život, fušky, život pre prítomnosť, kočovníctvo, solidarita, súdržnosť. Tieto prvky im dávajú silu nenapodobiteľnej kultúry. (Tamtiež, s. 99-110) Ak sa však nachádzajú v spoločnosti, ktorá ich chce asimilovať, tieto ich prvky sa stávajú pre nich vlastnou slabosťou, a to najmä preto, že majoritná spoločnosť predstavuje opačné hodnoty ako napr.: individualizmus, kapitalizácia, plánovanie, usadlíctvo, uniformita a súťaživosť.

Škola

Pre Rómov inštitucionalizovaná výchova a vzdelávanie znamená veľký problém. Rómovia školu ako výchovnú inštitúciu apriori odmietajú, považujú ju za klamársku inštitúciu a donucovací prostriedok. Rómovia si až veľmi dobre uvedomujú, že škola môže nielen vzdelávať ale aj prispôbovať, prevychovávať a deformovať. Rómski rodičia si uvedomujú, že hodnotový systém v škole je iný ako ich vlastný systém, a preto ho vedome odmietajú a nechcú prijať. (Říčan, P., 1998, s. 113-125)

Pre rómske deti sú jazyk, hry, hodnoty a normy v škole cudzie, iné a zo strany rodičov je pochopiteľná snaha ochrániť vlastné deti pred týmito "negatívnymi" vplyvmi majoritnej výchovy.

Rómske etnikum na Slovensku

V minulých storočiach sa Rómovia na Slovensku živilí ako kotlári, kováči a iní remeselníci. Žili tak, že sa premiestňovali z miesta na miesto, aby mohli vykonávať svoje remeslá. V minulom storočí za túto prácu dostávali plat v naturáliách a dostávali tiež bezplatné ubytovanie. V tomto období sa preto niektorí z nich začali trvalo usadzovať. Do dvadsiatych rokov 20. storočia neboli veľké rozdiely medzi rómskym a majoritným obyvateľstvom, ak neberieme do úvahy rozdielne štýly ich života. Postupným zavádzaním priemyselnej výroby na Slovensku však dochádzalo k úbytku pracovných príležitostí a kováčstvo, hudobníctvo a iné profesie upadali a nestačili Rómov užiť. S postupom priemyselnej výroby sa z nich stávali nekvalifikovaní nádenní robotníci, prípadne sa stali nezamestnanými.

Po vzniku ČSR sa potreba riešiť život a postavenie Rómov v spoločnosti prejavila aj v snahe vlády. V roku 1927 bol vydaný zákon o *Potulných Cigánoch*, ktorý okrem iného zaviedol povinnú evidenciu potulných Cigánov. (Jurová, A., 1992, s. 92) Tento zákon však mal negatívne dôsledky, pretože sa začali zavádzať niektoré značne diskriminačné opatrenia (počnúc tzv. "kočovnými legitimáciami", končiac táborom nútených prác). Týmto zákonom sa postavenie Rómov nezlepšilo, ale práve naopak. Z Rómov sa stala skupina asociálov a mohli sa voči nim uplatniť mocenské prostriedky.

Počas 2. svetovej vojny sa situácia a postavenie Rómov ešte zhoršilo. V Českej republike boli Rómovia častokrát nútení žiť v tzv. "cigánskych táboroch", v ktorých boli kočovní Cigáni takmer vyhubení. Na území Slovenskej republiky boli vydané rôzne diskriminačné opatrenia, Rómovia boli prepúšťaní z armády a zaradení do pracovnej služby a koncentračných táborov. Diskriminačné opatrenia na Slovensku zosilneli najmä v rokoch 1942 – 1944. V tomto období sa uplatňoval zákon, že za asociála mohla byť vyhlásená akákoľvek osoba staršia ako 18 rokov, ktorá je cigánskej rasy, i keď je usadená, ale je na obťaž občianskeho prostredia. V tomto období bol odvedený, ale aj surovo zabitý značný počet Rómov, medzi ktorými boli ženy aj deti.

Po 2. svetovej vojne nastali v živote Rómov viaceré zmeny, ktoré narušili ich spôsob života, ako aj štruktúru ich kultúry. Priemyselná výroba vytlačala Rómov postupne z ich tradičných spôsobov obživy. Na druhej strane toto obdobie tiež znamenalo koniec diskriminačných opatrení, ktoré boli zavedené pred vojnou.

Začiatkom 50. rokov nastali zmeny vo forme riešenia cigánskej otázky - od násilných metód k "nerepresívnym" metódam. Bol zrušený zákon z roku 1927. Cieľ opatrení však zostal rovnaký - asimilácia. V roku 1952 bola vydaná smernica *Úprava pomerov osôb cigánskeho pôvodu*. V zmysle tejto smernice sa predpokladala asimilácia Rómov, ktorá sa mala uskutočňovať s aktívnou pomocou národných výborov (riešenie bytovej otázky, zamestnanie, vzdelanie). V tomto období sa však len začala odhaľovať zložitosť tejto otázky. V roku 1958 bol vydaný zákon o *Trvalom usídlení kočujúcich osôb*, ktorý umožňoval trestnoprávny postih za spôsob života Rómov. Negatívny dopad malo tiež uznesenie vlády č. 502 o *Organizovanom rozptyle* vydané v roku 1965. (Tamtiež, s. 91-101) Vytýčením koncepcie rozptylu a ich organizovaného presunu do Čiech sa začala nová etapa násilnej asimilácie Rómov. Bol to ďalší drastický pokus ich násilnej sociálnej a etnickej asimilácie, ktorý bol neúspešný. Dôsledky týchto vládnych nariadení môžeme vidieť aj dnes nielen v rozpade rómskej komunity, ale aj v náraste kriminality Rómov. Rómovia sa nielenže neintegrovali do väčšinovej spoločnosti, ale bola oslabená aj ich vlastná komunita. Viacerí odborníci sa tiež zhodujú v tom, že práve násilná asimilácia Rómov bola jednou z príčin zvýšeného podielu Rómov na kriminalite a inej protispoločenskej činnosti.

V sedemdesiatych rokoch došlo k zlepšeniu situácie, keď ťažisko práce s Rómami bolo zamerané na sociálnu integráciu. Všetky tieto snahy však boli neúspešné a viedli nielen k rozpadu tradičnej rómskej komunity, ale aj k nebyvalému zvýšeniu kriminality Rómov na našom území. Rómovia okrem tradičnej majetkovej kriminality začali páchať aj trestné činy násilnej povahy. Predpokladá sa teda, ako som už uviedla, že medzi násilnou asimiláciou a kriminalitou je úzky vzťah. Z toho vyplýva, že násilné usídľovanie, zákaz kočovania a násilná asimilácia môžu viesť k zvýšeniu kriminality.

Zmeny v spoločnosti po roku 1989 sa premietli aj do života rómskej menšiny žijúcej v Slovenskej republike. Neefektívne riešenie problematiky v minulosti sa prejavilo v súčasnosti a odhalilo problém v plnej nahote. Oblasť vzdelania, bývania a najmä zamestnanosti prekročil v niektorých regiónoch Slovenska hranicu ľudskej dôstojnosti. V tých častiach Slovenska, kde je nízka zamestnanosť (Spiš a iné), je nezamestnanosť Rómov takmer 100%. V tejto súvislosti tiež môžeme hovoriť o sociálnej kriminalite Rómov žijúcich v týchto oblastiach, ktorá im zabezpečuje uspokojovanie základných životných potrieb.

Vláda SR sa svojím uznesením č. 310/96 snažila zabezpečiť plnenie opatrení na riešenie problémov občanov, ktorí vyžadujú osobitnú pomoc. V roku 1997 bol uznesením vlády SR č. 796/97 schválený materiál Konceptné zámery vlády SR na riešenie problémov Rómov v súčasných spoločensko-ekonomických podmienkach. Tento materiál obsahuje celý rad konkrétnych opatrení, ktoré riešia problémy Rómov do roku 2002. Konceptné zámery sú konkrétne zamerané na oblasť výchovy, vzdelávania a kultúry, zamestnanie, bývanie, sociálnu pomoc, zdravotný stav a prevenciu protispoločenskej činnosti. (Sociálna..., 2000, s. 17-26)

Demografické charakteristiky

V súčasnosti sú Rómovia rozptýlení po celom území Slovenskej republiky. Vysokú koncentráciu dosahujú najmä vo východnej časti Slovenska. Určiť presný počet Rómov žijúcich v Slovenskej republike je veľmi ťažké a problematické. V roku 1988 sa k Cigánom prihlásilo 247 775 ľudí, ale pri sčítaní ľudu v roku 1991 sa k rómskej národnosti prihlásilo iba 75 802 osôb. Avšak najmä zahraničné odhady hovoria o počte 480 000 až 520 000 Rómov žijúcich na území Slovenskej republiky. Jednou z príčin, prečo sú tieto údaje také nepresné, je najmä to, že Rómovia boli dlhodobo vedení k tomu, že žiadna cigánska alebo rómska národnosť neexistuje. Z tohto dôvodu vyplýva aj ich opatrnosť priznať si svoju etnickú príslušnosť.

Uvedené charakteristiky, ako aj vývoj riešenia tzv. rómskeho problému v Slovenskej republike sú dôležitým teoretickým východiskom, ktoré nám umožní komplexne pochopiť samotnú oblasť a vývoj kriminality páchanej Rómami.

Stav, štruktúra a dynamika kriminality rómskej minority

V spoločnosti sa často diskutuje o kriminalite rómskej minority, pričom nebezpečným javom sa stáva to, že značná časť majoritného obyvateľstva dáva do priamej súvislosti pojmy Róm, recidivista, kriminalita. V skutočnosti však problém vzťahu Rómov ku kriminalite možno postaviť do troch rovín. Prvou sú kriminálne prejavy časti Rómov voči ostatnej spoločnosti, druhou je kriminalita vo vnútri rómskej komunity a tretou je tá kriminalita, kde vystupujú Rómovia ako obeť trestných činov. Vzhľadom na charakter príspevku sa budem zaoberať prvou rovinou, teda dôkladným poznaním stavu, štruktúry, dynamiky kriminality rómskej minority a jej typickými znakmi. Na tomto mieste je však nutné uviesť, že analýza vychádza zo štatistických údajov o trestných činoch². Je to teda len časť skutočnej kriminality, ktorá okrem registrovanej trestnej činnosti pozostáva aj z priestupkov a z tzv. latentnej kriminality, t.j. kriminality skrytej.

Celková kriminalita

Ak chceme analyzovať celkovú kriminalitu Rómov, je nutné priblížiť vývoj všetkých registrovaných trestných činov za uvedené obdobie. Celková kriminalita bola do roku 1989 viac – menej stabilizovaná a prudké zmeny sa začali až po roku 1989. V roku 1989 bolo v SR registrovaných 46 398 trestných činov, z ktorých objasnených bolo 40 723. Už v nasledujúcom roku sa počet trestných činov zvýšil o jednu polovicu na 69 827 trestných činov a tento

² Štatistické výkazy kriminality za roky 1989 – 2000 spracované na UCEP BB PZ SR.

stúpajúci trend pokračoval a kulminoval až v roku 1993, v ktorom trestná činnosť dosiahla takmer 150 000 hranicu. (Tab. č. 1)³.

Podobná situácia nastala aj vo vývoji celkovej kriminality Rómov. V roku 1989 Rómovia spáchali 8 775 trestných činov a tento počet mal stúpajúcu tendenciu až do roku 1993. V tomto roku počet Rómami spáchaných trestných činov kulminoval na hranici 14 000, od roku 1994 sa tento počet trestných činov znižoval až do roku 2000 a to pod hranicu 9 000. Ak porovnáme vývoj trestnej činnosti Rómov za sledované obdobie 1989 až 1999, zistíme, že počet spáchaných trestných činov sa v posledných rokoch priblížil stavu kriminality v roku 1989. Prudký pokles celkovej kriminality vo všeobecnosti, ale aj u Rómov je zapríčinený predovšetkým viacerými legislatívnymi úpravami po roku 1994, ktoré sa premietajú do klasifikácie najmä majetkových trestných činov, z ktorých značná časť patrí medzi priestupky a teda sa už nevyskytuje v majetkovej ani celkovej registrovanej trestnej činnosti. Tieto zmeny preto do značnej miery ovplyvňujú a skresľujú stav a vývoj celkovej kriminality v Slovenskej republike a ak posudzujeme vývoj kriminality rómskej minority, musíme ich brať rovnako do úvahy.

Tabuľka č. 1: Celková kriminalita rómskej minority

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Celková	46398	69872	88157	105060	146125	137713	114579	99402	92395	93859	94016	88817
Objasnené	40723	40288	43863	44760	52981	51327	49153	45116	43642	45658	47067	47107
Rómovia	8775	10969	12599	12496	13734	13058	11064	10039	9847	9671	8981	8709

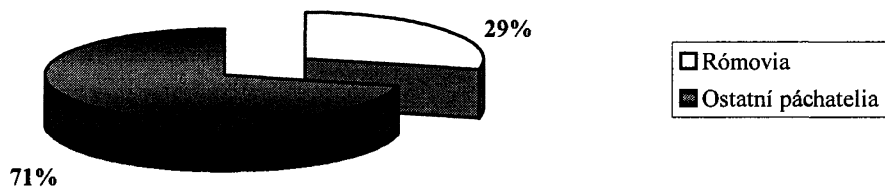
Zaujímavým ukazovateľom je podiel Rómov na celkovej kriminalite. V roku 1989 bol podiel Rómov na objasnenej celkovej kriminalite 21,5% a mal stúpajúcu tendenciu, ktorá kulminovala v roku 1991 až na hranicu 29%. Z toho vyplýva, že v tomto roku sa na celkovej objasnenej kriminalite Rómovia podieľali takmer jednou tretinou. Ak zvážime počet rómskych občanov, ktorí majú v našej spoločnosti minoritné zastúpenie, sú tieto zistenia alarmujúce. Od roku 1993 sa podiel Rómov na celkovej kriminalite znižoval a v roku 2000 klesol na hranicu 18%. Na jednej strane je teda na mieste optimistické konštatovanie, že podiel Rómov na celkovej kriminalite v Slovenskej republike má dlhodobu klesajúcu tendenciu. Poukazuje totiž na to, že na celkovej kriminalite majú stále väčší podiel páchatelia Nerómovia. Na druhej strane však to môže byť ovplyvnené aj tým, že Rómovia páchajú trestnú činnosť na čoraz kvalitatívne vyššej úrovni, premyslene a cieľavedome, čo sa prejavuje v ich ťažšom odhaľovaní. Pre porovnanie a názornosť uvádzam grafické vyjadrenie najvyššieho a najnižšieho podielu Rómov na celkovej kriminalite. (Graf č. 1 a č. 2)

Majetková kriminalita

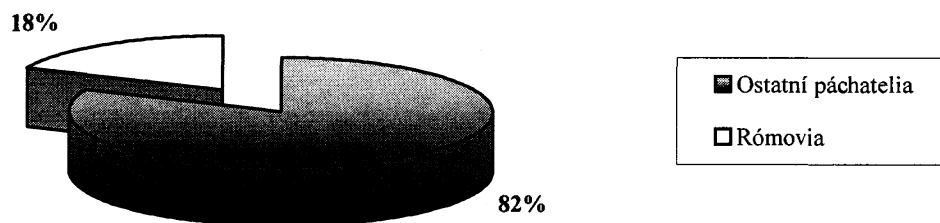
Majetková kriminalita sa od roku 1989 stala najrozšírenejším druhom kriminality v Slovenskej republike. Zaujímavým poznatkom je, že majetková kriminalita ešte v roku 1989 tvorila približne jednu tretinu z celkovej kriminality, avšak už v roku 1993 bol tento podiel 80%. Z tohto dôvodu vývoj majetkovej kriminality významne ovplyvňuje aj vývoj celkovej kriminality v SR. Vývojové tendencie majetkovej kriminality sú preto takmer zhodné s cel-

³ Pod pojmom nápad rozumieme registrovanú trestnú činnosť bez ohľadu na to, či bol zistený páchatel alebo nie.

Graf č. 1: Podiel Rómov na celkovej kriminalite v roku 1991

Graf č. 2: Podiel Rómov na celkovej kriminalite v roku 2000

kovou kriminalitou. Od roku 1989, v ktorom bolo spáchaných 16 726 majetkových trestných činov, tento počet neustále narastal až do roku 1993, v ktorom majetková kriminalita kulminovala na úrovni 115 000 trestných činov. Od tohto roku sme zaznamenali značne prudký pokles majetkovej registrovanej kriminality, ktorá klesala do roku 2000 až na úroveň 53 000 trestných činov⁴. Z hľadiska Rómov je majetková kriminalita najčastejším druhom kriminality. (Tabuľka č. 2) Zo štatistického prehľadu je zrejmé, že dynamika majetkovej trestnej činnosti Rómov je podobná vývoju celkovej majetkovej kriminality v SR. Pri páchaní tohto druhu kriminality si Rómovia udržiavajú stále vysoký podiel. Až do roku 1995 bol ich podiel v rozmedzí 33 - 35%, čo značí, že celá jedna tretina objasnených majetkových trestných činov bola spáchaná Rómami. Tieto údaje sú však len čiastkové vzhľadom na nízku úroveň objasňovania majetkovej kriminality (v súčasnosti sa pohybuje na úrovni 30%), kde sa môžeme len domnievať o páchatel'och neobjasnených trestných činov. Teda aj to, že od roku 1993 klesá počet trestných činov spáchaných rómskym etnikom, ešte neznamená, že Rómovia sa dopúšťajú menšieho počtu trestných činov. Z toho vyplýva, že je mylné sa domnievať, že

⁴ Pokles majetkovej kriminality v druhej polovici 90. rokov 20. storočia je priamym dôsledkom legislatívnych zmien, v rámci ktorých bola výška škody (nie nepatrnej) určená na dvojnásobok minimálnej mzdy. Do 1. augusta 2001 (kedy bola minimálna mzda na úrovni 4 400.- Sk) platilo, že minimálna výška škody pre kvalifikovanie skutku majetkovej povahy ako majetkového trestného činu musí byť suma vyššia ako 8 800.-Sk. Z tohto je pochopiteľný pokles registrovaných majetkových trestných činov, na druhej strane však zaznamenávame neustále narastanie počtu priestupkov proti majetku. Od 1. augusta 2001 novelou Trestného zákona je minimálna výška škody (nie nepatrnej) zhodná s výškou minimálnej mzdy.

rómske etnikum už nepácha majetkovú trestnú činnosť v takom rozsahu ako pred rokom 1994. Je skôr pravdepodobné, že Rómovia páchajú majetkové trestné činy minimálne v takom počte ako v predchádzajúcich obdobiach. Najčastejšími majetkovými trestnými činmi boli krádeže vlámaním do obchodov, rekreačných objektov, reštaurácií, stánkov a bytov. Z krádeží ostatných dominovali krádeže vecí z áut a krádeže motorových vozidiel.

Tabuľka č. 2: Majetková kriminalita Rómov

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Majetková	16769	44802	64293	80089	115049	108341	81369	67772	62411	63130	60275	52923
Objasnené	12195	18355	23380	23730	28792	26686	22012	19442	19022	19851	18372	15660
Rómovia	3794	6536	8340	8334	9971	9266	7367	6192	6147	5825	4956	4534

Násilná kriminalita

Vývoj násilnej kriminality od roku 1989 je veľmi odlišný od celkovej a majetkovej kriminality v SR. Tu sa totiž nepremietli novelty Trestného zákona tak ako v majetkovej kriminalite. Od roku 1990 počet zistených, ale aj objasnených trestných činov neustále stúpa, pričom sa udržiava aj vysoká úroveň objasňovania tohto druhu kriminality (80-90%). Ak porovnáme nápad násilnej trestnej činnosti v roku 1989 (6 260 trestných činov) a nápad trestnej činnosti v roku 1999 (13 531 skutkov), zistíme, že tento sa zvýšil viac než dvojnásobne. Aj z toho vyplýva, že násilie a násilná kriminalita sa stali závažným problémom našej spoločnosti a úsilie štátu v boji s nimi ešte nie je na konci.

Vývoj násilnej kriminality Rómov je tiež odlišný (tab. č. 3) od celkovej násilnej kriminality v SR. Počet násilných trestných činov Rómov mal v rokoch 1990–1994 klesajúcu tendenciu. Od roku 1995 počet násilných trestných činov páchaných Rómami neustále stúpa a Rómovia sa dopúšťajú stále väčšieho počtu násilnej trestnej činnosti. Vzhľadom na celkovú stúpajúcu tendenciu násilnej kriminality stúpajúcu tendenciu rómskej minority nemôžeme zjednodušene označiť za alarmujúcu, takéto hodnotenie by bolo zjednodušujúce a skresľujúce. Aj v tomto prípade sa zdá byť pre posúdenie tejto problematiky vhodnejšie kritérium podielu Rómov na násilnej kriminalite. V roku 1990 bol podiel Rómov na násilnej kriminalite vysoký a predstavoval 28%. Od roku 1993 klesol podiel Rómov na násilnej kriminalite pod hranicu 20% a v súčasnosti osciluje na hranici 17%. Skutočnosť, že aj napriek vyššiemu počtu spáchaných násilných trestných činov Rómami ich podiel klesá, značí, že na násilnej trestnej činnosti sa podieľa stále väčší počet páchatel'ov Nerómov. Toto tvrdenie potvrdzuje aj fakt, že u násilnej kriminality je vysoká úroveň objasňovania trestných činov, z čoho je tiež známa štruktúra páchatel'ov. Najčastejšími násilnými trestnými činmi, ktoré spáchali Rómovia, boli lúpeže a úmyselné ublíženia na zdraví.

Tabuľka č. 3: Násilná kriminalita Rómov

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Násilná	6260	8554	8791	8867	9722	9876	10990	11391	11564	12427	13531	13459
Objasnené	6090	7264	7469	7603	8130	8463	9278	9790	10146	11083	12137	12228
Rómovia	1391	2084	1950	1734	1697	1661	1702	1954	1968	2135	2244	2090

Mravnostná kriminalita

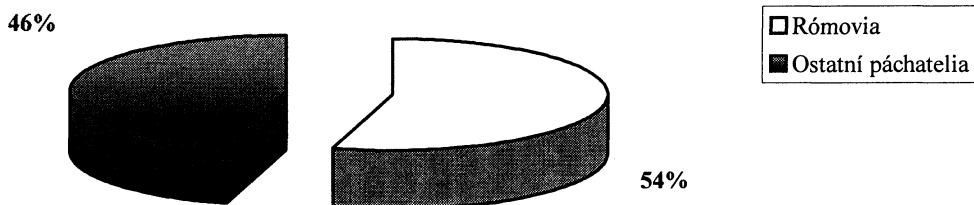
Vývoj mravnostnej kriminality sa značne odlišuje od ostatných druhov kriminality. V období 1990 – 2000 boli tendencie mravnostnej kriminality značne kolísavé a nápad tejto trestnej činnosti osciluje medzi 600 – 800 trestnými činmi. Relatívne nízky nápad registrovanej mravnostnej trestnej činnosti je zapríčinený vysokou úrovňou latencie, ktorá je typickým znakom mravnostnej kriminality.

Vývoj mravnostnej trestnej činnosti Rómov je rovnako kolísavý. Od roku 1990, v ktorom bolo spáchaných 367 trestných činov, sa tento počet znižoval až do roku 1993 na úroveň 200 trestných činov za rok. V nasledujúcom období však počet Rómami spáchaných mravnostných trestných činov opäť narastal a dlhodobo sa pohybuje nad hranicou 300 trestných činov za rok. Z hľadiska podielu Rómov je mravnostná kriminalita ich najtypickejším druhom kriminality. (Tab. č. 4) V roku 1989 bol podiel Rómov na mravnostnej kriminalite 33%. Od tohto roku sa ich podiel neustále zvyšoval a kulminoval v roku 1997, keď dosiahol hranicu 54%. (Graf č. 3) Teda v tomto období Rómovia páchali viac ako polovicu všetkých objasnených mravnostných trestných činov spáchaných v SR. Pri mravnostnej kriminalite je však potrebné podotknúť, že pre samotných Rómov niektoré trestné činy nie sú porušením ich životného štýlu a ich noriem, ale len noriem majoritného obyvateľstva, a teda takéto správanie u príslušníkov minority nie je chápané ako deviantné. Najfrekvencovanejšou mravnostnou trestnou činnosťou Rómov bolo pohlavné zneužívanie.

Tabuľka č. 4: **Mravnostná kriminalita Rómov**

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Mravnost.	3543	1037	658	612	593	710	768	833	769	669	721	783
Objasnené	3521	982	618	539	534	673	697	796	731	645	685	750
Rómovia	1170	367	282	217	220	300	295	370	398	317	327	350

Graf č. 3: **Podiel Rómov na mravnostnej kriminalite v roku 1997**

Typické znaky kriminality rómskej menšiny

Z podrobnej analýzy štandardných a neštandardných výstupov kriminality môžeme za typické a špecifické znaky kriminality rómskej minority označiť tieto:

1. Rómovia začínajú páchať trestnú činnosť už v ranom veku. Značný podiel na ich celkovej kriminalite majú nielen mladiství páchatelia, ale aj maloleté osoby do 15 rokov.

2. Rómovia páchajú trestnú činnosť zväčša bez prípravy, zväčša využívajú viktímnosť prostredia alebo situácie.
3. Na ich trestnú činnosť má veľký vplyv alkohol a drogy.
4. Majetková trestná činnosť je najčastejším druhom kriminality.
5. Rómovia majú najväčší podiel na páchaní mravnostnej kriminality.
6. Rómovia spravidla páchajú trestnú činnosť v skupinách.
7. Formy, metódy a spôsoby páchania trestnej činnosti sú zväčša priamočiare a jednoduché.

Etiológia kriminality rómskej minority

Etiológia kriminality sa zaoberá príčinami a podmienkami trestnej činnosti, ako aj kriminogénnymi faktormi pôsobiacimi na vznik kriminálneho správania sa. Medzi najvýznamnejšie oblasti rizikových činiteľov kriminality rómskej minority zaraďujeme:

1. Faktory vyplývajúce zo sociálneho postavenia Rómov,
2. Socio-kultúrne špecifiká,
3. Typické motivačné faktory páchania trestnej činnosti Rómov.

Faktory vyplývajúce zo sociálneho postavenia Rómov

1. Periférne postavenie v spoločnosti

V dnešnej spoločnosti hovoríme o rozpade tradičnej rómskej komunity. Rómovia strácajú svoje pôvodné hodnoty, obrady a zvyky. Mnoho mladých Rómov sa už nechce podieľať na živote komunity, ale nie sú zároveň ani prijatí majoritnou spoločnosťou, okrem asociálnych ľudí, od ktorých potom napodobňujú asociálne formy správania. Takto sa rómska komunita nachádza na periférii záujmu spoločnosti (nie politikov). Oslabenie tradičného rómskeho spoločenstva, industrializácia, urbanizácia a napodobňovanie sociálno-patologického správania vedú Rómov k asociálnemu správaniu.

2. Vzdelanie

Rómovia majú veľmi nízku vzdelanostnú úroveň. Je to do istej miery aj dôsledok ich postoja k vzdelaniu ako k hodnote. Pre Rómov však vzdelanie nie je hodnota. Nedokážu pochopiť súvislosti medzi vzdelaním, zamestnaním a vyšším spoločenským statusom. Ak chcú zaujať významnejšie miesto v spoločnosti, musia začať od vzdelávania, ktoré ako jediné im môže zabezpečiť legitímnu cestu k vyššiemu spoločenskému postaveniu a úctu od majoritnej spoločnosti.

3. Zamestnanie

V našej spoločnosti je nezamestnanosť veľkým problémom vo všeobecnosti. U rómskeho obyvateľstva je tento problém ešte výraznejší. Ak sa však Rómovia nechcú vzdelávať, tak je pochopiteľné, že ich nezamestnanosť je ešte väčšia. Dnes je situácia na trhu práce veľmi kritická a aj vysoko kvalifikovaní ľudia majú v niektorých regiónoch menšie možnosti zamestnania sa. Ak Rómovia nemajú požadované vzdelanie, sú nekvalifikovaní, ťažko si nájdú zamestnanie. Tu je však na mieste pripomenúť, že aj tí Rómovia, ktorí majú učňovské a stredoškolské vzdelanie, majú problém zamestnať sa v dôsledku predsudkov a určitej etiketizácie. Mnoho zamestnávateľov má obavy zamestnať Rómov z viacerých dôvodov a preto aj tí Rómovia, ktorí majú záujem o prácu, sú znechutení a po viacnásobnom odmietnutí si sami prestanú hľadať prácu. Absencia možnosti zamestnať sa vedie Rómov k páchaniu trestnej činnosti, ktorá sa častokrát stáva jediným príjmom pre domácnosť.

4. Nasilná asimilácia

Mnohí autori sa zhodujú v tom, že násilná asimilácia Rómov, násilný rozptyl a usídľovanie vždy vedie k trestnej činnosti. Teda asociálny život je častokrát priamy dôsledok násilnej asimilácie Rómov.

5. Členstvo v minoritnej skupine

Kriminogénne môže pôsobiť aj samotný faktor ich členstva v minoritnej skupine. A to najmä preto, že je to etnická skupina a odlišuje sa aj antropologicky. Tento fakt môže byť natoľko stresujúci, že niektorí autori hovoria o tzv. "statuse minority", ktorý môže byť veľmi záťažový. Rómovia potom musia čeliť nepriateľskému správaniu, predsudkom a nedostatku pochopenia. Aj tieto faktory sa potom môžu prejaviť pri vzniku kriminálneho správania.

6. Voľný čas

Využívanie voľného času je problematické u nezamestnaných a najmä u mladistvých Rómov. Pri neefektívnom trávení voľného času sa potom prejavuje nuda, pocit bezvýznamnosti, stráca sa pocit spoluzodpovednosti, je prebytok energie a to môže byť významné pri vzniku kriminality. (Zapletal, J., 1994, s. 144-157)

Socio – kultúrne špecifiká

Medzi tieto faktory zaraďujem predovšetkým tie, ktoré, ako aj z názvu vyplýva, súvisia so špecifikami samotnej rómskej minority. Patrí sem najmä:

1. Slabá sebakontrola

Rómovia sa v niektorých situáciách nevedia dostatočne ovládať, konajú intuitívne, spontánne, nezvládajú záťažové situácie, preto sa potom dopúšťajú neuvážených činov, čo sa môže prejaviť v páchaní niektorých druhov kriminality (násilná, mravnostná kriminalita).

2. Strach

Je podmienený generačne a osobnými zážitkami, skupinové prežívanie strachu vyvoláva súdržnosť, ochranu vlastného spoločenstva pred Nerómami.

3. Chápanie života s dôrazom na súčasnosť

Typický je pre nich zmysel pre prítomnosť. Rómovia si neplánujú budúcnosť, nemajú záujem o to, čo ich čaká v budúcnosti, ktorá je pre nich vzdialená a aj preto sa u nich vyskytuje menší zmysel pre zodpovednosť a chápanie dôsledkov neuvážených činov.

4. Výchova k iným hodnotám

Rómovia nemajú vypestované vnútorné zábrany konať trestnú činnosť. Strach z trestu a zo zatknutia, pocit hanby, strata sociálneho postavenia, rodičovský vzťah, to všetko Rómom chýba. Byť vo väzení, to nie je pre nich žiadna hanba, pretože väčšina príslušníkov ich spoločenstva bola vo výkone trestu. Rómovia však hodnoty ako napr. česť alebo pocity hanby uznávajú, ale iba v rámci svojho spoločenstva.

5. Konflikt medzi rodovými záujmami a záujmami spoločnosti

Nepomôcť bratovi trebárs aj v trestnej činnosti je pre Róma väčší prehrešok ako poškodiť spoločnosť. (Gjuričová, J., 1996, s. 18-19)

Typické motivačné faktory páchania trestnej činnosti Rómov

1. Zvýšená neschopnosť odložiť uspokojenie. Teda Rómovia využívajú všetky príležitosti, ktoré sa naskytnú. Častokrát si neplánujú trestnú činnosť.

2. Vysoká potreba stimulácie. Rómovia vyhľadávajú vzrušujúce prežívanie, dobrodružstvo.

3. Potreba uznania - je to obraz frustrácie tejto potreby v bežnom živote. (Novotný, O. - Zapletal, J., 1993)

Prevenia kriminality rómskej minority

Každá analýza vývoja kriminality nie je realizovaná samoúčelne, ale predovšetkým ako prostriedok k poznaniu významných kriminogénnych faktorov, ktoré nám umožňujú navrhovať efektívne preventívne aktivity. Ak teda vychádzame z etiológie kriminality rómskej minority, ukazuje sa, že riešenie problematiky kriminality Rómov je možné len prostredníctvom zmeny ich postavenia v spoločnosti, ktorá spočíva predovšetkým vo zvyšovaní ich vzdelanostnej úrovne, zvyšovaní zamestnanosti, skvalitňovaní úrovne bývania.

Z tohto predpokladu tiež vychádza už spomínaná Koncepcia vlády SR, v ktorej jednou z priorít je aj prevenia kriminality a inej protispoločenskej činnosti Rómov. Pri realizácii koncepčných zámerov by sa mali uplatňovať tieto princípy:

1. Občiansky princíp – pri jeho uplatňovaní rešpektovať osobitosti v hodnotovej orientácii a spôsobe života adresátov.
2. Princíp solidarity, aby sa odstránili predsudky, eliminovali extrémne prejavy časti spoločnosti.
3. Princíp participácie – spoluúčasti občanov na riešení vlastnej nepriaznivej situácie.
4. Princíp osobnej zodpovednosti – riešenie problémov Rómov nestavať len na deklarácii ich práv, ale podmieňovať pomoc ich osobnou zodpovednosťou.
5. Princíp pozitívnej stimulácie občanov, ktorí z rôznych subjektívnych a objektívnych príčin nevedia, resp. nemôžu riešiť svoje problémy.
6. Princíp riešenia problému v mieste vzniku, v prirodzenom sociálnom prostredí občana⁵.

Vzhľadom na to, že zvyšovanie vzdelanostnej úrovne Rómov, zvyšovanie miery ich zamestnanosti a úrovne bývania je nielen prostriedkom na zlepšenie ich postavenia v spoločnosti, ale patrí aj medzi základné atribúty sociálnej prevencie kriminality Rómov⁶, sa v ďalšej časti zameriam nielen na konkrétne preventívne aktivity, ale predovšetkým na uvedené oblasti.

Výchova a vzdelávanie

Už som stručne načrtla, že vzdelanostná úroveň je u Rómov v porovnaní s ostatnými sociálnymi skupinami slovenskej spoločnosti na podštandardnej úrovni. Z hľadiska dosiahnutej úrovne vzdelania má významná časť rómskej populácie neukončené základné vzdelanie. V prípade izolovaných rómskych osád je situácia ešte nepriaznivejšia a v mnohých prípadoch sa prenáša z generácie na generáciu. V tejto súvislosti sa hovorí o kumulácii hendikepov, ktoré spôsobujú vysokú mieru deprivácie a ponechávajú túto časť rómskeho etnika v sociálnom vákuu. Nedosiahnutie minimálnej úrovne vzdelania spôsobuje rad ďalších dôsledkov:

1. Uzatvorenie možnosti presadiť sa na primárnom trhu práce – v súčasnosti však platí, že aj sekundárny trh práce je pre Rómov uzatvorený.

⁵ Pozri bližšie uznesenie vlády č. 796/1997, č. 821/1999, 870/2000

⁶ Sociálna prevencia je v kriminológii chápaná ako všeobecná prevencia všetkých sociálnopatologických javov, je súčasťou sociálnej politiky štátu.

2. Celkovú stigmatizáciu a marginalizáciu príčiny nezamestnanosti a chudoby Rómov spája veľká časť slovenskej nerómskej populácie s lenivosťou Rómov, s voľbou nesprávnych životných stratégií, s nesprávnym hospodárením rómskych rodín a domácností. (Sociálna..., 2000, s. 53-54)

Skvalitnenie výchovy a vzdelávania rómskych detí a žiakov sa preto javí ako základný predpoklad úspešného riešenia ďalších otázok evidovaných v rómskej sociéte. Cielená výchova a primerané vzdelávanie vytvárajú predpoklad postupnej zmeny hodnotového systému vo vnútri rómskych rodín tak, aby sa vzdelanosť stala akceptovateľnou hodnotou a zároveň predpokladom na úspešné zvládnutie sociálnych, kultúrnych, ekonomických a spoločenských problémov aj samotnými Rómami.

Tieto ciele sa dajú dosiahnuť tým, že sa vo výchove a vzdelávaní budú akceptovať etnické, kultúrne a sociálne odlišnosti rómskych detí a žiakov. Ďalej uplatňovať školskú politiku na ochranu žiakov zdravotne, mentálne, psychicky a sociálne postihnutých a v možnej miere ich začleniť do kolektívov riadnych škôl. (Koncepčné..., 1997)

Zamestnanie

Nezamestnanosť Rómov patrí medzi veľmi závažné problémy spoločnosti a rómska menšina patrí medzi najrizikovejšie sociálne skupiny ohrozené nezamestnanosťou. Nedostatočné vzdelanie Rómov priamo súvisí s ich nízkou zamestnanosťou a pôsobí tak na uzatváranie pracovného trhu, na celkový socioekonomický status a sociálny potenciál rómskej minority. Rómovia sa v porovnaní s predchádzajúcim obdobím začali kumulovať na sekundárnom pracovnom trhu práce, pretože poklesol dopyt po lacnej pracovnej sile a znížila sa zamestnanosť v hospodárskych odvetviach, v ktorých pracovala veľká časť ich populácie. Rómski uchádzači o prácu sa dostávajú na koniec "radu" medzi uchádzačmi o prácu.

S dlhodobou nezamestnanosťou súvisí nielen stav chudoby, ale aj vznik tzv. pasce nezamestnanosti, v dôsledku ktorej sa Rómovia stávajú závislí od dávok sociálnej pomoci. Výsledkom je potom extrémne vysoká dlhodobá nezamestnanosť, pričom dochádza k intergeneračnému reprodukovaniu tohto stavu. Postupne sa zvyšuje počet rodín, v ktorých sú dlhodobo nezamestnaní rodičia aj deti, pričom deti nemajú skúsenosti so stálym zamestnaním. Vytvárajú sa tak predpoklady pre vytvorenie a reprodukciu subkultúry nezamestnanej rómskej mládeže, ktorej mnohé charakteristiky môžu byť patologické. (Sociálna..., 2000, s. 44-45)

S nízkou zamestnanosťou však súvisí aj tzv. "sociálna kriminalita" Rómov v niektorých regiónoch Slovenska. Stále vyšší počet rómskych rodín je na hranici, prípadne pod hranicou chudoby. Členovia týchto rodín sú častokrát pri zabezpečovaní základných prostriedkov pre domácnosť nútení zvoliť si nelegitímnu cestu aj za cenu porušenia zákona.

V súvislosti so zamestnanosťou Rómov je aktuálna otázka spolupráce policajného zboru s rómskymi občanmi, ako aj s vládnyimi a mimovládnyimi rómskymi inštitúciami. Polícia by mala prísť s aktivitami a ponukami na bližšiu spoluprácu s rómskymi komunitami najmä v tých regiónoch Slovenska, kde je kriminalita Rómov najvyššia. Už dnes prenikajú na verejnosť správy o tom, že rómski spoluobčania sú nápomocní pri práci príslušníkov PZ v odhaľovaní napr. majetkovej kriminality (Spiš). Je pravdepodobné, že ak polícia prizve Rómov k spolupráci, bude sa takýto vzťah premietiť nielen v postojoch majoritnej a minoritnej skupiny obyvateľstva, ale zároveň takýto vzťah pôsobí do značnej miery preventívne. K zlepšeniu vzájomných vzťahov medzi príslušníkmi PZ a Rómami by prispel aj vyšší počet Rómov

v policajnom zbore. Je preto potrebné už na základných školách motivovať rómske deti ku škole a vzdelávaniu a neskôr im poskytnúť možnosti prijatia do radov príslušníkov PZ.

Životné podmienky, bývanie

Zlepšenie životných podmienok a kvality bývania Rómov úzko súvisí so zamestnanosťou a úrovňou ich vzdelania, so spôsobom života, ich hodnotami, normami a životným štýlom. V minulosti sa v našej spoločnosti bytová otázka Rómov riešila necitlivo a nekompetentne (nielen z pohľadu samotných Rómov, ale aj z hľadiska majoritnej časti obyvateľstva). Dôsledky bytovej politiky vidíme v súčasnosti nielen v žalostnej situácii Rómov. Tieto sa premietli aj do negatívnych postojov a predsudkov majoritného obyvateľstva voči nim.

V dnešnej nepriaznivej situácii, v akej sa nachádza naša spoločnosť, je otázka zabezpečenia primeraného bývania Rómov veľmi chýlostivá a to najmä preto, že nedostatok bytov a nevyhovujúce životné podmienky sa prejavujú aj u majoritného obyvateľstva. Značnú časť zodpovednosti za riešenie tohto problému by mal niesť štát a jeho kompetentné inštitúcie. Na druhej strane však zodpovednosť nesie každý rómsky občan. Na tomto mieste je nutné uviesť, že práve Rómovia svojím postojom a neochotou prispôbovať sa maria snahu štátu a kompetentných orgánov pri zlepšovaní ich životných podmienok. Z hľadiska prevencie kriminality však otázka primeraného bývania a životných podmienok zostáva stále v štádiu navrhovaných opatrení, príp. riešení, ktoré zostali bez žiadaného efektu.

Z uvedených oblastí, ktoré sa dotýkali zmeny postavenia Rómov v spoločnosti, vyplývajú aj nasledujúce úlohy, ktorých plnenie by malo priamo zefektívniť prevenciu kriminality Rómov:

- vytvárať podmienky, ktoré v čo najvyššej miere zabránia sociálnemu prepadu početnej časti Rómov,
- favorizovať aktivity v prospech rómskych detí a mládeže (osobitne nezamestnanej) z neúplných a narušených rodín,
- spolupracovať so všetkými zainteresovanými inštitúciami, neštátnymi subjektami, charitatívnymi organizáciami a cirkvami a prostredníctvom nich vykonávať neformálnu kontrolu kriminálne rizikových skupín,
- peniterciárnou a postpeniterciárnou pomocou zintenzívniť pozornosť občanom vracajúcim sa z výkonu trestu odňatia slobody, osobitne mládeži a dospelým osobám, ktoré stratili rodinné zázemie, úplne vylúčiť kumuláciu agend sociálnych kurátorov a odborov sociálnych vecí okresných úradov,
- zabezpečiť včasnú identifikáciu náznakov možnej kriminality a napätí, napr. medzi skínmi a Rómami,
- skvalitniť odborné vzdelanie policajtov v oblasti sociálnej komunikácie, rozvíjať ich schopnosti, zručnosti a návyky v záťažových a konfliktných situáciách v tejto oblasti,
- zabezpečiť širšiu spoluprácu zástupcov Rómov s predstaviteľmi štátnej správy a samosprávy, čím sa zvýši pocit zodpovednosti Rómov. (Konečné..., 1997)

Na záver môjho príspevku uvediem len konštatovanie, že "problém rómskej menšiny" sa riešil v našej spoločnosti niekoľko desaťročí a neúspešne. Môj príspevok k tejto problematike tiež nerieši problém kriminality rómskej minority v celej jeho šírke. Domnievam sa však, že poznanie a pochopenie zákonitostí vývoja kriminality a jeho determinantov nielen pomôže prekonať predsudky, ktoré sú v našej spoločnosti hlboko zakorenené, ale len prostredníctvom

poznania a poučenia sa z chýb z minulosti môžeme v budúcnosti efektívnejšie pristúpiť k riešeniu tohto závažného fenoménu spoločnosti.

Eva Šúryová je vysokoškolskou učiteľkou na Katedre kriminológie Akadémie policajného zboru. Od roku 1998 je zaradená v externom doktorandskom štúdiu na A PZ v Bratislave. Externe pôsobí na Katedre sociológie Fakulty humanistiky Trnavskej univerzity ako asistentka, kde prednáša základy kriminológie pre sociológov.

LITERATÚRA

- BAČOVÁ, V., 1996: Etnická identita a historické zmeny. Bratislava, VEDA.
- BUBELÍNI, J., 1992: Prečo Rómovia páchajú trestné činy? Verejná správa 2.
- BUBELÍNI, J., 1998: Prevencia kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na regionálnej (krajskej a okresnej) úrovni. Trnava, AFG.
- FONSECOVÁ, I., 1999: Pochovajte ma postojáčky. Rómovia a ich cesty. Bratislava, Slovart.
- GABAL, I. a kol., 1999: Etnické menšiny ve střední Evrope. Praha, G plus G.
- GJURIČOVÁ, J., 1996: Kriminalita rómskych detí a mladistvých. In: Policista, 1.
- HARGAŠOVÁ, M., 1996: Xenofóbia – ako pojem a sociálny jav. Mládež a spoločnosť č. 1.
- JUROVÁ, A., 1992: Riešenie rómskej problematiky na Slovensku po druhej svetovej vojne. In: Mann, A. Neznámi Rómovia. Bratislava, Ister Science Press.
- Kolektív autorov. 2001: Kriminológia – osobitná časť. I. diel. Bratislava, Akadémia PZ.
- KOLLÁROVÁ, Z., 1992: K vývoju rómskej society na Spiši do roku 1945. In: Mann, A. Neznámi Rómovia. Bratislava, Ister Science Press.
- Koncepcné zámery vlády SR na riešenie problémov Rómov v súčasných spoločensko-ekonomických podmienkach. Rozbor problémov Rómov a východiská ich riešenia, Bratislava, október 1997.
- KOTEKOVÁ, R. - ŠIMOVÁ, E. - GECKOVÁ, A., 1998: Psychológia rodiny. Košice, PeGaS.
- LIÉGEOIS, J. P., 1995: Rómovia, Cigáni, kočovníci. Bratislava, Charis.
- NOVOTNÝ, O. - ZAPLETAL, J., 1991: Základy kriminologie. Praha, Karolínium.
- NOVOTNÝ, O. - ZAPLETAL, J., 1993: Základy kriminologie. Praha, PA ČR.
- MOUSILOVÁ, M., 1994: Kriminalita etnických menšín. In: J. Zapletal. Kriminologie. Díl II. Praha, PA ČR.
- MANN, A., 1992: Neznámi Rómovia. Bratislava, Ister Science Press.
- ŘÍČAN, P., 1998: S Romy žít budeme – jde o to jak. Praha, Portál.
- Rómovia na Slovensku a v Európe. Z dokumentov medzinárodnej konferencie, 1995.
- SEMAN, K., 1996: K problematike života rómskeho obyvateľstva na Slovensku. Mládež a spoločnosť č. 1.
- Sociálna a ekonomická situácia potenciálnych žiadateľov o azyl zo Slovenskej republiky. Bratislava, International organization for migration, 2000.
- SUTTNAB-KANGAS, T., 1995: Jazyk, gramotnosť a menšiny. Bratislava, MRG – Slovakia.
- ŠATAVA, L., 1994: Národnostní menšiny v Evropě. Praha, Ivo Železný.
- ŠÍŠKOVÁ, T., 1998: Výchova k tolerancii a proti rasizmu. Praha, Portál.
- ŠOTOLOVÁ, E., 1996: Situace Romů v západoevropských státech. České vězství 4.

- ŠTECHOVÁ, M., 1991: Etnicita a kriminalita. In: O. Novotný a J. Zapletal. Základy kriminologie. Praha, Karolínium.
- TAJFEL, H., 1995: Sociálna psychológia menšín. Bratislava, MRG – Slovakia.
- ZAPLETAL, J., 1994: Kriminologie. Díl II. Praha, PA ČR.